

Pogovor z režiserjem Luko Marcenom

Antigona je samo še mit, slaba vest

Jutri, 16. februarja 2023, bo na velikem odru **SNG Nova Gorica** na ogled šesta premiera v tej sezoni, poetična politična drama *Antigona* Dominika Smoleta v režiji Luke Marcena. Mit o Antigoni na nas že od antike v vedno novih oblikah naslavlja temeljno vprašanje o nasprotju med nenapisanimi človeškimi zakoni in kodificiranimi zakoni države, med etiko in pravom ter danes s svojo neomajno voljo in visoko moralno držo postaja nekaj vse bolj neobstoječega, nezamisljivega, neznosnega.

ANA KRŽIŠNIK BLAŽICA
dramaturginja

Luka Marcen, rojen leta 1995 v Celju, se je po končani I. gimnaziji v Celju najprej vpisal na študij filozofije ter primerjalne književnosti in literarne teorije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Svoje izobraževanje je nadaljeval s študijem gledališke režije na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo, kjer je med drugim režiral uprizoritev *Otroci na oblasti* (po motivih del Rogerja Vitrac in Dušana Jovanovića, 2019), ki je bila izbrana v tekmovalni program na več festivalih po Evropi (Beograd, Varšava), na festivalu FIST v Beogradu pa je leta 2019 prejela grand prix za najboljšo predstavo v celoti. Ustvarjalci te uprizoritve so bili nagrajeni tudi z akademjsko Prešernovo nagrado za leto 2019. Leta 2020 je pod mentorstvom red. prof. Matjaža Zupančiča diplomiral z režijama uprizoritev *Goli pianist ali Mala nočna muzika* Matjaža Zupančiča in *Ljudožerci* Gregorja Strniše. Za slednjo je prejel akademjsko Prešernovo nagrado za leto 2020. Trenutno zaključuje magistrski študij gledališke režije.

Kot asistent režiserja je v preteklih sezonah sodeloval s priznanimi gledališkimi ustvarjalci - Dušanom Mlakarjem, Janezom Pipanom, Ivico Buljanom, Eduardom Milerjem, Alek-

sandrom Popovskim, Majo Sever in Roccom. V okviru različnih platform in festivalov je kot režiser in avtor koncepta večkrat prevzel režijo bralnih uprizoritev novih slovenskih dramskih besedil avtorjev različnih generacij. Redno sodeluje tudi z uredništvom igranega programa Radia Slovenija pri produkciji literarnih oddaj in radijskih iger.

Leta 2021 je v SNG Drama Ljubljana režiral uprizoritev *Zrcalce, zrcalce, požrla te bom* po besedilu Maje Končar, v SLG Celje Jurčičevo *Kozlovsko sodbo v Višnji Gori*, ki je leta 2022 na 30. festivalu Dnevi komedije postala žlahtna komedija po izboru občinstva, strokovna žirija festivala pa je uprizoritvi namenila posebno omembo, v Prešernovem gledališču Kranj dramski omnibus *Monologi s kavča*, leta 2022 v mariborski Drami pa *Farmo Orwell*, ki jo je z dramaturginjo Tatjano Doma spisal po navdihu Orwellovih besedil. V **SNG Nova Gorica** režira prvič.

• **Smoletova *Antigona* ni vaše prvo srečanje s slovensko poetično dramo. Že v času študija ste režirali Strniševe *Ljudožerce*, v gimnazijskih letih pa ste se soočili z njegovimi *Žabami*. *Antigone* - Sofoklejeva, Smoletova, tudi Jovanovičeva in nekatere druge - so bile v slovenskem gledališkem prostoru že nekajkrat uprizorjene, pa vendarle ne tako pogosto, kot bi po pomembnosti teh besedil lahko sklepali. Kaj je vas pritegnilo k režiji Smoletove *Antigone*? Zakaj poetična drama?**

“Morda za začetek tvegam z izjavo, da je priložnost za uprizorjanje materialov, besedil iz zakladnice slovenske poetične drame vselej praznik - za režiserja, avtorsko ekipo in tudi za kolege igralce ter gledališke hiše. Prepričan sem namreč, da je slovenska poetična drama unikum, nekaj, kar ni enako ali podobno ničemur iz svetovne dramatike. Jasne so seveda vzpodbude, vzori, a Smoletu, Zajcu, Strniši in drugim je uspelo (vsakemu posebej, seveda) ustvariti tako avtentičen in avtonomen umetniški izraz, da njihova besedila, vsaj zame, gotovo tvorijo nesporen vrh dramatike - slovenske in svetovne. Pri tem ne gre le za slogovno, oblikovno izjemnost te literature, ampak v prvi vrsti zlasti za vsebinsko bogastvo, cel svojstven svet, ki ga te igre nosijo s

seboj. V njih je nekaj, kar je protogledališkega, saj se mi zdi, da jim uspe na izjemno sugestivno in vabljiv način zapisovati neizrekljive stvari, skozi njih pa prekleto natančno govoriti o realnosti sodobnega trenutka: o negotovosti, izgubljenosti, strahu, nestabilnosti sveta in pritisku, ki obdaja vse. Poetična drama odpira vrata v neke svetove, ki jih po svoje zelo dobro poznamo, a se jih obenem tudi bojimo, saj je v njih ves čas nekaj, česar se ne znamo zares dotakniti. Zdi se mi, da poetična drama sili izven cone vsakdanjega ugodja, v nekaj, kar ni preprosto enodimenzionalno, v labirint nezavednega, morastega, elementarno človeškega. Torej v blodnjak strahov in strasti, ki pa govori o zelo konkretnih stvareh, o zelo sodobnih odločitvah, ki determinirajo človeka. Pri vsem tem gre za vivisekcijo človeških stanj in odločitev ter odnosov, v katere je postavljen. In vselej tudi za odgovore na vprašanja o sodobnem trenutku. Zato se mi zdi, če se vrnem na začetek, pravzaprav nujno, da danes uprizarjamo *Antigono*."

• **Smole je v nekem intervjuju na vprašanje, kaj ga je pritegnilo prav pri mitu o Antigoni, odgovoril v enem stavku: "Naša sodobna družbena situacija." Če primerjamo Smoletovo in našo "družbeno situacijo", kako ju vidite, kaj vse se je v naši državi in svetu od tedaj spremenilo?**

"Če si dovolim malo parafrazirati Smoleta, mislim, da je povod za Antigono lahko zmerom nova družbena situacija, tista, ki jo živimo v trenutku, ko na Antigono pomislimo. Pri tem pa ne mislim le na politično situacijo, temveč na družbene silnice na vseh nivojih. Mit o Antigoni je v prvi vrsti izjemna družinska drama, na igrišču družinskega omizja pa se seveda odpirajo tudi teme širše družbenega, političnega ... Verjamem, da je z družbenimi situacijami približno tako kot z odnosi v družini - ves čas kot v spirali potujejo skozi različna stanja. Matrica družbe je takorekoč nespremenljiva, vedno obstajajo družbena razmerja vladajočih in vladanih ter med njimi elementarna napetost. Razmerje moči pa na neki način vedno poteka z nadzorom misli, informacij, s simbolnim priznanjem. V tem smislu družbena situacija danes ni prav daleč stran od družbene situacije, ki je obdajala Smoleta. Le izrazi, materializacije fenomenov so se spremenile. To je tudi ključni fokus, ki smo si ga z ekipo zadali v začetku priprav na upri-

zoritve. Na Smoletovo besedilo se je seveda skozi leta branja, uprizarjanja in interpretacij nalepilo brezštevilno mnogo političnih, ideoloških oznak. Naša uprizoritev ne želi biti odgovor na vsa ta ideološka branja, niti ne želi biti nov poskus ideološkega branja, ker mislim, da je to premalo, pre-površno in prebanalno. Predvsem pa - in to je morda ključno - se mi zdi, da naša generacija ne more dajati odgovorov in sodb o političnih razmerjih nekega preteklega časa. Bolj zanimivo je skozi kontekst Antigone razmišljati o posamezniku, o človeku, ki ga obdaja svet in ki se mora na vsakem koraku boriti za svoje mesto v tem svetu. Pri tem pa seveda ne gre zgolj za enega človeka, ne le za Ismeno, ampak za vsakega od njih. Vsi Smoletovi liki so - kot sam izjemno zapiše - ujeti v pajčevino zlih usod, nihče od njih ni enovit in predstinitiran. Vsak se vzpostavlja in kruši v trenutku igre. Zato uprizoritev ne želi izbirati strani, ker je morda - če se za konec vrnem k vprašanju - za današnjo družbeno situacijo ključno predvsem to, da se namesto apriornega sledenja, izbiranja strani, poslušamo."

• **Glede na vojno v naši bližini bi lahko rekli, da je *Antigona* aktualna tudi s tega stališča. Sicer se pa vedno kje najde kakšna vojna, bolj ali manj oddaljena. Besedilo je nastalo v času, ko je cele generacije zaznamovala druga svetovna vojna. Kako razumete tragiko vojne v kontekstu besedila in uprizoritve?**

"*Antigona* je neposredno povezana z vojno. Morda je v trenutku, ki ga živimo, to še toliko bolj prezentno kot nekaj let nazaj. Čeprav je vojna seveda neločljivi del fabule in mita o Antigoni od Sofokleja naprej. In, kot praviš, je svet na neki način ves čas povezan z vojno. Moja generacija je sicer vzgajana v svet in čas, za katerega smo bili prepričani, da so vojne stvar preteklosti, nekaj, kar se nam ne more zgoditi, nekaj, česar ne bomo neposredno videli in čutili. Vsaj ne od blizu. Zato je toliko hujše spoznanje, da je posledica (ali pa pogoj) take vzgoje zgolj predstavitev vojne, odmik iz pogleda - geografskega in časovnega. Vojne vselej so, v njih smo tudi vključeni, le vidimo jih ne, ker se odvijajo nekje drugje, občutek imamo, da neposredno ne čutimo njihovih posledic, ne bolijo nas zares. Več kot se pogovarjamo o vojni, bolj se mi zdi, da pravzaprav nismo bili vzgajani v mir, ampak v svarjenje pred vojno,

mogoče v strah pred vojno, mogoče tudi v njeno relativizacijo. Na eni strani torej v občutek, da vojna tli in da moramo spretno manevrirati okoli ali mimo nje, da ostane nekje daleč, na drugi strani pa v občutek, da sta vojna in nasilje del nas (skozi popkulturo, film ...) in da smo nanje (vsaj na videz) pripravljeni. A česar ne vidim od blizu, ne boli. Vsaj ne neposredno. Seveda pa jasno obstajajo posledice, take in drugačne: politične, ekonomske, kulturne, osebne, intimne. V kontekstu naše *Antigone* nas najbolj zanimajo prav slednje - osebne, intimne posledice."

• **Kakšne so te posledice? Dramsko besedilo, še bolj pa uprizoritev, se pomika iz polja neposredne političnosti, državnih aparatov in zakonov v področje družine. Torej spremljamo družino, ki se razgrinja v vsej silovitosti čustvovanja in sprememb. Zakaj berete *Antigono* kot družinsko dramo?**

"Vojna ne spreminja samo državnih meja in ureditev, ampak v prvi vrsti pušča posledice na ljudeh - razdira domove, ubija družinske člane in pušča globoke rane, strahove na posameznikih. Gledano iz perspektive politike, pa tudi medijev, še posebej sodobnih, so smrtne žrtve vojne kjerkoli le statistika, vsaka od teh žrtev pa je za nekoga tragedija. Kot rečeno, je ena prvih uprizoritvenih odločitev ta, da igro beremo skozi perspektivo družine. Seveda ne katerekoli družine, čeprav v samem izhodišču ni razlike. Perspektiva tega, da gre za kraljevo, oblastniško družino, je, da se posledice družinskih čustvovanj, sporov, zaostritev čutijo ne le privatno, ampak tudi širše. Vendar me najprej zanimajo njihovi odnosi. Pri tem je ključno izhodišče, s katerega v igro vstopimo: Antigona se pravzaprav ne dogaja v času vojne, ampak po njenem koncu. V miru. V miru, ki pomeni zmago nad sovražnikom. V miru, ko lahko praznujemo, ali pa celo moramo praznovati, se zabavati, slaviti. In tako urediti spomine na vojno. Hkrati pa je ob tem (ali pa prav zato) čas "miru" tudi čas, ko se vojna nadaljuje, potihoma in v ljudeh samih, v majhnih skupnostih. Čas po vojni je na neki način čas želje in strahu, čas, ko poskušamo restavrirati tisto, kar je ostalo, in čas, ko se morajo na novo sestaviti, urediti stvari. Po eni strani si želimo, da bi bilo vse tako, kot je bilo, hkrati pa se mora svet brezkompromisno preoblikovati na vseh ravneh. Kot koncentrični krogi skozi različne plasti

družbe do človeka samega - od zakonov na ravni celih Teb do intimnega zgubljanja vsakega posameznika. Edina gotovost, takorekoč pribežališče, ki ostaja ljudem po turbulentnem obdobju vojne, je družina, družinska miza. Družina, ki je hkrati najvarnejša celica, hkrati pa je lahko najbolj brutalna in nasilna.

Čisto na začetku igre *Ismena* zase pravi: *Ismena* je *Ismena*, kjer sta mir in varnost. Tam se razcveti. Verjame, da se bo svet utiril šele, ko se bo družina zbrala za skupno mizo, si pogledala v oči in se pogovorila. Na prvi pogled preprosta naloga, ki pa lahko ima posledice, bistveno širše od družinske mize. To je še toliko pomembneje, ker so *Antigona*, *Ismena*, *Eteokel* in *Polinejk* kot *Ojdipovi* otroci zaznamovani s prekletstvom razdorov in bolečine, z veliko usodo, ki jim nalaga vedno večjo usodo od te, ki jo želijo živeti. Ki jim skoraj nalaga živeti mitično življenje. Če se za mizo zbere vsa družina, bo lažje nadaljevati pot. Mogoče je ključno vprašanje, ali je konec vojne res že mir in koliko razbremenitve, olajšanja, prinese tistim, ki čakajo. Kako morda šele konec vojne začne spreminjati ljudi, družbo, svet? *Ismenino* in *Antigonino* iskanje trupla mrtvega brata seveda ni zgolj iskanje kosti, ampak ga gre razumeti kot iskanje smisla, kot iskanje resnice o bratu, družini, vojni. In kar se mi zdi ključno, iskanje izgubljene celote družine. Pa tudi mesta vsakega od njih za družinskim omizjem. Šele ko si odgovorimo na ta vprašanja, lahko stopimo korak naprej." •

"Verjamem, da je z družbenimi situacijami približno tako kot z odnosi v družini - ves čas kot v spirali potujejo skozi različna stanja."

"Več kot se pogovarjamo o vojni, bolj se mi zdi, da pravzaprav nismo bili vzgajani v mir, ampak v svarjenje pred vojno, mogoče v strah pred vojno, mogoče tudi v njeno relativizacijo."

"Zdi se mi, da poetična drama sili izven cone vsakdanjega ugodja, v nekaj, kar ni preprosto enodimenzionalno, v labirint nezavednega, morastega, elementarno človeškega. Torej v blodnjak strahov in strasti, ki pa govori o zelo konkretnih stvareh, o zelo sodobnih odločitvah, ki determinirajo človeka."

FOTO: PETER UHAN

Poetično politično dramo Antigona v režiji Luke Marcena bodo na odru SNG Nova Gorica premierno uprizorili jutri zvečer.

FOTO: PETER UHAN

Luka Marcen, režiser

Utrinek iz predstave Antigona.

FOTO: PETER UHAN